

Fredagen den 16 januari

Kl. 14.00

Förhandlingarna leddes till en början av herr talmannen.

*Meddelande om
utrikes-, handels-
och valutapolitisk
debatt***§ 1 Meddelande om utrikes-, handels- och valutapolitisk debatt***Om ökat integritetsskydd för
läkarpatienter*

Herr TALMANNEN:

En utrikes-, handels- och valutapolitisk debatt anordnas onsdagen den 31 mars, då sammanträdet planenligt börjar kl. 10.00.

§ 2 Om ökat integritetsskydd för läkarpatienter

Herr justitieministern GEIJER erhöll ordet för att besvara herr *Bengtssons* i Göteborg (c) den 26 november anmälda interpellation, 1975/76:65, och anförde:

Herr talman! Herr Bengtsson i Göteborg har frågat mig om jag anser det förenligt med läkarpatienters rätt till integritet att försäkringskassor, taxeringsmyndigheter m. fl. har tillgång till innehållet i läkares patientjournaler och, om inte, vilka åtgärder jag avser att föreslå för att öka integritetsskyddet för läkarpatienter.

Jag skall först nämna vilka regler som gäller beträffande försäkringskassornas möjligheter att få uppgifter om enskildas personliga förhållanden. Reglerna finns i 1962 års lag om allmän försäkring.

För att sjukpenning skall utgå krävs att den försäkrades arbetsförmåga på grund av sjukdom är nedsatt med minst hälften. Det ankommer i första hand på lokal försäkringskassa att pröva om kravet är uppfyllt. För denna prövning kan försäkringskassan begära att nedsättningen av arbetsförmågan styrks genom intyg av läkare. Om det skulle behövas kan kassan också inhämta kompletterande upplysningar från den intygs-givande läkaren eller från den försäkrade själv. Detta ligger inte minst i den försäkrades eget intresse. Oklarhet om huruvida arbetsförmågan är nedsatt är ju i princip ett hinder för att sjukpenning skall utgå.

Om en försäkrad har erhållit sjukpenning eller ersättning för sjukhusvård för 90 dagar i följd eller om i annat fall skälig anledning föreligger har försäkringskassan i princip skyldighet att undersöka om skäl föreligger att vidta vissa åtgärder i rehabiliteringssyfte. Det skall vara fråga om åtgärd som är ägnad att förkorta sjukdomstiden eller att i övrigt helt eller delvis förebygga eller häva nedsättning av den försäkrades arbetsförmåga. En sådan åtgärd kan vara att försäkringskassan föranstaltar om

Fredagen den
16 januari 1976

*Om ökat integri-
tetsskydd för
läkarpatienter*

specialistundersökning av den försäkrade. Om kassan finner att en åtgärd av detta slag behövs, skall den se till att åtgärder vidtas. Det är uppenbart att det här är fråga om ett ingripande från kassans sida som i hög grad ligger i den enskildes intresse, och det är lika uppenbart att lämpliga åtgärder kan vidtas bara om kassan har ett tillräckligt beslutsunderlag. Även i detta sammanhang kan det alltså bli aktuellt att komplettera utredningen genom att inhämta upplysningar från den försäkrades läkare.

När det gäller förtidspensionering ställer lagen krav på en ganska utförlig utredning angående den försäkrades förhållanden. Även här har den beslutande myndigheten möjlighet att göra utredningen fullständig genom att begära kompletterande uppgifter från en läkare som har avgett läkarintyg.

Försäkringskassorna och andra myndigheter som handlägger frågor enligt lagen om allmän försäkring måste alltså inhämta vissa uppgifter om enskilda försäkrade för att kunna fullgöra de uppgifter som statsmakterna har lagt på dem. Självklart är emellertid att uppgifter av det slag som det här är fråga om skall beredas ett starkt sekretesskydd. Detta sker sedan länge dels genom bestämmelser i sekretesslagen, dels genom en särskild bestämmelse i lagen om allmän försäkring om tystnadsplikt för ledamot av styrelse, pensionsdelegation eller försäkringsnämnd, revisor eller befattningshavare hos allmän försäkringskassa samt för annan som biträder försäkringskassa. Motsvarande regler finner man också i offentlighets- och sekretesslagstiftningskommitténs förslag till lag om allmänna handlingar och i tystnadspliktskommitténs förslag till lag om offentliga funktionärens tystnadsplikt. Enligt min mening bereds den enskilde försäkrade ett helt tillfredsställande integritetsskydd genom dessa regler.

Herr Bengtsson nämner i sin interpellation vidare taxeringsmyndigheternas möjligheter att ta del av en läkares journaler. Den regel som här är av intresse är 56 § 4 mom. taxeringslagen, som föreskriver att den som verkställer taxeringsrevision får ta del av handlingar av betydelse för revisionen utan hinder av att den hos vilken revisionen sker har att iakttaga tystnad om deras innehåll. Det finns emellertid en viss möjlighet att hålla sådana handlingar undan från revision. På framställning av den hos vilken revisionen sker kan nämligen skatterätten, när synnerliga skäl föranleder till det, besluta att handlingen skall tas undan från revisionen.

Jag tror inte att jag närmare behöver gå in på orsakerna till att vi har särskilda regler om taxeringsrevision. Det är som alla vet tyvärr i många fall nödvändigt med sådana åtgärder för att få fram riktiga taxeringar. Bakgrunden till den bestämmelse som jag nyss har redogjort för är att det inte har ansetts riktigt att vissa grupper i samhället skall kunna undandra sig en effektiv taxeringskontroll genom att hänvisa till att viktigt granskningsmaterial är sekretesskyddat. Frågan om läkar- och tandläkarhandlingar uppmärksammades vid regelns tillkomst. Enligt 1950 års skattelagssakkunniga kunde hänsynen till läkares och tandläkares patienter tillräckligt tillgodoses genom att granskningarna upp-

drogs åt särskilt kvalificerade tjänstemän. De sakkunniga erinrade vidare om den tystnadsplikt som gällde för granskningsmännen och som fortfarande gäller enligt en särskild bestämmelse i taxeringslagen. Att handlingar i taxeringsärenden är sekretesskyddade framgår av sekretesslagen. Motsvarigheter till dessa bestämmelser finns i tystnadspliktskommitténs och offentlighets- och sekretesslagstiftningskommitténs förslag.

Jag kan inte finna annat än att den avvägning mellan allmänna och enskilda intressen som statsmakterna gjorde när reglerna om taxeringsrevision kom till 1955 är rimlig och tar all den hänsyn till bl. a. läkarpatienternas integritet som kan krävas i sammanhanget. Jag vill understryka att den kontroll som avses i taxeringslagen självfallet inte får omfatta andra förhållanden än sådana som är av betydelse för taxeringen.

Herr BENGTTSSON i Göteborg (c):

Herr talman! Jag tackar justitieministern för svaret på min interpellation.

Interpellationen har tillkommit med anledning av en del tidningsartiklar under senare delen av 1975. I dessa artiklar har läkare tagit upp frågan om sekretessreglerna vad gäller läkarintygen. I artiklarna ges uttryck för allvarliga bekymmer över att sjukintygen är för dåligt skyddade ur sekretessynpunkt; därmed kan vederbörandes sjukdom eller andra väsentliga uppgifter komma till obehörigas kännedom varvid stora och svåra problem kan uppstå för den person som eventuellt råkar ut för något sådant. I min interpellation sägs bl. a.:

”När en enskild människa uppsöker läkare för vård eller rådgivning skall patienten obetingat kunna lita på att vad som under samtal mellan patient och läkare har framkommit icke skall komma till obehörigs kännedom. Detsamma gäller självfallet också de uppgifter som finns införda i patientjournalerna, där ju uppgifter av strängt personlig natur finns antecknade.

Inom den svenska läkarkåren håller man mycket strängt på den tystnadsplikt som åvilar varje läkare och annan anställd inom sjuk- och hälsovården. De stränga etiska och andra regler som finns inom detta område hålls i helgd av dem dessa regler berör. Detta är en trygghet för de enskilda patienterna som de med rätta förstår att uppskatta till sitt fulla värde.”

I interpellationssvaret lämnar statsrådet en redovisning över vad som gäller om försäkringskassornas möjligheter att få uppgifter om enskildas personliga förhållanden. Det är ju helt naturligt att den enskilda individen känner oro om ett intyg med känsliga uppgifter kommer i händerna på ett antal människor. Därmed är det säkert utomordentligt svårt att få tystnadsplikten att fungera, det tror jag vi är överens om, herr statsråd. Uppgifter om människors sjukdomar skall stanna mellan läkaren – patienten – försäkringskassan.

På senare tid har detta sjukintyg alltmer börjat att missbrukas på så sätt att den sjuke nödgats använda detsamma för att för sin arbetsgivare

Fredagen den
16 januari 1976

*Om ökat integritetsskydd för
läkarpatienter*

styrka bortovaro på grund av sjukdom. Härigenom har läkaren blivit nödsakad från sekretessynpunkt att på intyget angiva svårtolkad diagnos och ibland även tyvärr, såvitt jag förstår, felaktig sådan.

Om den sjuke är anställd inom stat, landsting eller kommun åligger det honom att överlämna läkarintyget till resp. personalavdelning. Härigenom röjes sjukdomsorsaken för helt ovidkommande personer. Intyget vidarebefordras sedan av myndigheten till försäkringskassan för att därefter tillställas den sjuke. Samma förfaringssätt tillämpas också hos många privata arbetsgivare.

Detta har många gånger medfört personliga konflikter och obehag för den sjuke. På läkarintyget finns t. ex. angivet "psykisk sjukdom" eller "underlivssjukdom", sjukdomsdiagnoser som vederbörande patient ej önskar skall komma till annans kännedom än försäkringskassans, där samtliga befattningshavare ålagts sträng tystnadsplikt.

Enligt vad jag erfarit lär i olika avtal finnas föreskrivet att arbetstagaren vid sjukdom skall förete läkarintyg för att därmed styrka sin bortovaro från arbetet. Ävenledes har, som jag redan anfört, bestämmelser utfärdats för inom stat, kommun och landsting anställd att intyg skall överlämnas till resp. personalavdelning.

Den här delen anser jag, herr statsråd, kräver skärpt uppmärksamhet, och jag förmodar att ni känner till detta.

Vad sedan gäller taxeringsrevisioner delar jag självfallet statsrådets uppfattning. Men nog vore det väl möjligt att finna ett system som fungerade så att uppgifter om patienternas sjukdomar inte behövde följa med ut vid de här revisionerna.

Det finns även tillfällen då allmänheten skall lämna intyg – det kan gälla vissa anställningar och liknande fall. Såvitt jag vet kan uppgifter infordras, där bl. a. sjukdomar som ligger långt tillbaka i tiden ånyo grävs fram. Om sådana utredningar måste verkställas är det nödvändigt att de sker med största varsamhet.

Herr statsrådet säger i svaret: "Självklart är emellertid att uppgifter av det slag som det här är fråga om skall beredas ett starkt sekretesskydd." Därefter hänvisas till olika lagbestämmelser. Vidare sägs i svaret: "Mot svarande regler finner man också i offentlighets- och sekretesslagstiftningskommitténs förslag till lag om allmänna handlingar och i tystnadspliktskommitténs förslag till lag om offentliga funktionärers tystnadsplikt. Enligt min mening bereds den enskilde försäkrade ett helt tillfredsställande integritetsskydd genom dessa regler."

Herr statsråd! Jag vill gärna säga att det svar jag fått bör lugna alla de människor som har känt oro inför de här frågorna. Jag hoppas även att statsrådet i framtiden uppmärksamt följer det här och att ni, om luckor uppstår, medverkar till att omedelbart täcka dessa, så att inga medborgare skall behöva utsättas för onödiga problem. Jag vill gärna upprepa att det svar jag fått bör lugna alla de människor som känt oro inför de här frågorna.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 3 Om ökad information till rättshjälpsökande

Nr 51

Fredagen den
16 januari 1976

Om ökad information till rättshjälpsökande

Herr justitieministern GEIJER erhöll ordet för att besvara herr *Börjessons* i Falköping (c) den 26 november anmälda interpellation, 1975/76:66, och anförde:

Herr talman! Herr Börjesson i Falköping har frågat mig om jag vill medverka till att informationen till rättshjälpsökande också skall innefatta besked om att den allmänna rättshjälpen inte omfattar hjälp att betala motpartens rättegångskostnader om den sökande förlorar målet.

Om en person beviljas allmän rättshjälp för en tvist innebär detta att staten betalar hans egna kostnader, under förutsättning att sökanden själv efter förmåga bidrar till kostnaderna enligt de regler som finns om kostnadsbidrag. Som herr Börjesson påpekar omfattar statens kostnadsansvar inte den skyldighet att ersätta motpartens rättegångskostnader som domstol med stöd av rättegångsbalkens regler kan komma att ålägga sökanden, om denne förlorar tvistemålet.

För den som beviljas allmän rättshjälp för en rättegång vid domstol utses i de allra flesta fall också ett juridiskt biträde. Till biträde förordnas som regel advokat eller biträdande jurist på advokatbyrå. Att advokat eller annan jurist som anlitas i en rättslig angelägenhet som kan leda till rättegång går igenom de olika spørsmål som kan bli aktuella med sin klient ligger i sakens natur. Det är också naturligt och torde f. ö. höra till god advokatsed att partens utsikter till framgång diskuteras, liksom de konsekvenser i olika avseenden som kan följa om partens talan inte skulle vinna bifall.

Det är naturligtvis beklagligt om det, som herr Börjesson säger, har förekommit fall där en rättshjälpsökande till följd av förbiseende från biträdets sida eller missförstånd inte fått klart för sig vilka bestämmelser som gäller i fråga om rättegångskostnad. Mot den nyss angivna bakgrunden vill jag dock beteckna sådant som undantagsfall. Möjligen kan det övervägas att ta in en erinran om kostnadsbestämmelserna i det skriftliga besked om beviljad rättshjälp som enligt 12 § rättshjälpskungörelsen skall tillställas sökanden. Behovet härav kommer att övervägas av domstolsverket innan en ny upplaga av blankett för sådant besked trycks. Att införa ett formaliserat system med någon form av skriftligt erkännande av underrättelse om kostnadsbestämmelserna, vilket herr Börjesson har ifrågasatt, anser jag inte påkallat.

Herr BÖRJESSON i Falköping (c):

Herr talman! Låt mig allra först tacka justitieministern för svaret på min interpellation.

Den bärande principen är, som jag framhållit i min interpellation, att ekonomiska hinder inte skall utgöra en avgörande faktor för en rättsökande, så att han inte erhåller den hjälp som erfordras i rättsliga sammanhang. Av den anledningen är det med tillfredsställelse jag vill konstatera att utbyggnaden av samhällets rättshjälp bl. a. medfört, att medellösa

Fredagen den
16 januari 1976

*Om ökad informa-
tion till rättsjälps-
sökande*

givits större möjligheter att fullfölja talan vid domstol än tidigare. Dock finns det fortfarande alltför många undantag från denna huvudregel för att reformen skall kunna anses vara heltäckande.

Jag tänker bl. a. på att den nuvarande rättshjälpen icke täcker in motpartens rättegångskostnader, vilket kan medföra obehagliga konsekvenser för den som förlorat ett mål och därmed blir betalningsskyldig för dessa kostnader. Risken för att få bära motpartens rättegångskostnader kan innebära att de sämst ställdas och mellangruppernas möjligheter att göra sin rätt gällande genom att öppna process vid domstol inskränks.

Detta gäller under förutsättning att vederbörande rättsökande har blivit underkunnig om gällande regel att, sedan målet avgjorts, den förlorande parten får stå för motpartens kostnader.

Jag skall inte närmare diskutera vad som hör till god advokatsed eller ej. Vad jag framför allt vill understryka är det förhållandet att det finns många rättsökande som inte haft reda på de risker de löper i händelse av att de förlorar målet. Först när de förlorar målet blir de underkunniga om vilka ekonomiska risker som en rättegång kan innebära för dem. Jag skulle kunna namnge personer som påstår sig inte ha haft vetskap om att de genom att förlora rättegången skulle bli betalningsskyldiga för motpartens rättegångskostnader – och det är fråga om kostnader som för dem är betydande. Men jag avstår därifrån, ty vi skall ju inte här diskutera enskilda fall utan själva principfrågan, och den är hur man över huvud taget skall kunna nå fram med information.

Jag har inte i detta sammanhang velat rikta någon anklagelse mot advokater eller biträdande jurister för att undanhålla sina klienter vetskapen om de konsekvenser i olika avseenden som kan följa om den egna partens talan inte skulle vinna bifall, men det är väl på det sättet att klienterna i de flesta fall icke uppmärksammas på det förhållandet att de kan bli skyldiga att betala motpartens rättegångskostnader. Det kan också vara så att man helt enkelt inte räknar med att motpartens rättegångskostnader skall få sådan storleksordning som det i vissa fall kan bli fråga om.

Jag tror att det här är ett problem om ökad information. Vederbörande rättsökande skall, lika väl som han informeras om egna ekonomiska åtaganden i den allmänna rättshjälpen, absolut erhålla information om de tänkbara följderna i händelse av att han förlorar målet, bl. a. risken att få betala motpartens rättegångskostnader.

Jag har som jag tidigare nämnt, träffat rättsökande som gör gällande att de ej varit medvetna om de risker det här är fråga om i händelse av att de förlorar målet. Jag har därmed inte sagt att de blivit felinformerade eller att någon undanhållit dessa upplysningar. Det kan mycket väl vara så att informationen i det här avseendet inte nått fram, så jag vill, herr justitieminister, inte anklaga vare sig advokater eller andra jurister för att ej informera sina klienter tillräckligt. Men vad jag vill framhålla i sammanhanget är önskvärdheten av att klienter på något sätt skulle dokumentera att de blivit informerade om just det ekonomiska

åtagande som en förlorad rättegång kan innebära för dem.

Justitieministern är inte särskilt hågad att, som han uttrycker det, införa ett formaliserat system. Jag kan inte förstå att det skulle behöva vara så särskilt formaliserat och byråkratiskt. Vad man skulle vinna på ett dylikt system vore att vederbörande efteråt inte skulle behöva säga att de inte visste om det här förhållandet.

Jag skall dock inte, herr talman, envist vidhålla min önskan i detta avseende – det kanske kan visa sig i framtiden att min idé inte är så verklighetsfrämmande. Vad jag noterar med tillfredsställelse är att justitieministern erinrar om att behovet av kostnadsbestämmelser i det skriftliga besked om beviljad rättshjälp, som enligt 12 § rättshjälpskungörelsen skall tillställas sökande, kommer att övervägas av domstolsverket, innan ny upplaga av blankett för sådant besked trycks. Därmed har i viss mån mina önskemål i detta avseende blivit tillgodosedda. Det hela är ju inte annat än en fråga om ökad information, och så länge den nuvarande rättshjälpslagen icke täcker in motpartens rättegångskostnader, vilket jag anser skulle vara riktigt att den gjorde, är det absolut en skyldighet inte minst för samhället att medverka till ökad information.

Kanske kan denna interpellationsdebatt, i all vänlighet, medverka i detta syfte. Därmed ber jag, herr talman, att än en gång få tacka för svaret.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 4 Om risken för spridning av kärnvapen vid försäljning av kärnkraftsanläggningar

Herr utrikesministern ANDERSSON erhöll ordet för att besvara herr Antonssons (c) den 27 november anmälda interpellation, 1975/76:69, och anförde:

Herr talman! I en interpellation har herr Antonsson tagit upp utbyggnaden av den fredliga kärnkraften i en rad länder och den snabba ökningen av den internationella handeln med nukleärt material och utrustning som samtidigt äger rum. Herr Antonsson ger uttryck för oro för de risker för ytterligare spridning av kärnvapen som den senaste tidens utveckling innebär. Samtidigt kritiserar han regeringen för – jag citerar – ”bristen på initiativ när det gäller att komma till rätta med detta nya fredshot”.

Herr Antonsson har ställt följande frågor till mig:

1. Är utrikesministern beredd att inom nedrustningsarbetets ram lägga fram förslag som syftar till att åstadkomma en internationell överenskommelse om förbud mot försäljning av civila kärnkraftsanläggningar till i första hand länder som inte ratificerat icke-spridningsavtalet?

2. Är utrikesministern beredd att inom nedrustningsarbetets ram ta initiativ till en internationell överenskommelse som syftar till att förbjuda export eller överföring av hög- och lågaktivt avfall liksom anrikat kärn-

Fredagen den
16 januari 1976

*Om risken för
spridning av
kärnvapen vid
försäljning av
kärnkraftsanlägg-
ningar*

bränsle från ett land till ett annat?

3. Är utrikesministern beredd att inför riksdagen redogöra för i vilken omfattning och på vilket sätt den svenska regeringen klargjort för regeringarna i de länder som hittills aktivt medverkat till spridning av kärnenergianläggningar, t. ex. Västtyskland, att dessa affärer innebär risker för spridning av kärnvapen och den oro som den svenska regeringen till följd härav sagt sig hysa?

4. Är utrikesministern beredd att inför riksdagen redovisa sin syn på möjligheterna att åstadkomma en bred internationell uppslutning kring en revidering av icke-spridningsavtalet syftande till att den i avtalstexten inskrivna boskillnaden mellan nyttjandet av kärnenergi för fredliga och militära ändamål upphävs?"

Risken för kärnvapenspridning är inget nytt problem. Redan under 1950-talet stod det klart att förmågan att framställa kärnvapen skulle komma inom räckhåll för allt fler länder. Stormakterna – främst Förenta staterna – förutsåg denna utveckling. De bestämde sig tidigt för att exportera anrikat uran och nukleär utrustning men att samtidigt ställa villkoret att det levererade materialet och utrustningen underkastades kontroll. Detta skedde i förhoppningen att mottagarländerna skulle avstå från att skaffa sig kärnvapen. Stormakterna såg sannolikt också försäljningen av fredlig kärnkraft som ett lämpligt medel att utvidga sitt politiska och ekonomiska inflytande.

Det internationella arbetet på ett fördrag mot spridning av kärnvapen inleddes i början av 1960-talet. Förenta staterna, Storbritannien och Sovjetunionen förklarade sig beredda att påta sig en internationell förpliktelse att inte ställa kärnvapen till andra staters förfogande. I gengäld skulle de kärnvapenfria staterna åta sig att inte förvärva kärnvapen. Från de senare staternas sida – främst de icke-paktanslutna staterna – framfördes efter hand krav på större motprestationer från kärnvapenstaterna än enbart utfästelsen att inte sprida kärnvapen till andra länder.

De kärnvapenfria staterna krävde både att kärnvapenstaterna skulle genomföra en gradvis nedrustning av kärnvapen för egen del och att de skulle medverka till att de kärnvapenfria staterna fick fri tillgång till fredlig kärnenergi.

När det slutliga utkastet till icke-spridningsfördraget behandlades i FN:s generalförsamling 1968 uttryckte de icke-paktanslutna staterna stark besvikelse över avtalets brist på balans mellan kärnvapenstaternas och icke-kärnvapenstaternas åtaganden. Under trycket av kritiken gick Förenta staterna och Sovjetunionen så småningom med på stärkta åtaganden såväl beträffande nedrustning som när det gällde att underlätta kärnenergens fredliga utnyttjande i u-länderna.

Samma diskussion kom att dominera den första konferensen för granskning av avtalets tillämpning som ägde rum i Genève i maj 1975. Tidvis var kritiken mot kärnvapenstaternas bristande uppfyllelse av avtalets bestämmelser så stark att konferensen hotades av sammanbrott.

Även under förra höstens generalförsamling i FN markerades från ett

antal u-länders sida en utomordentligt negativ hållning till icke-spridningsfördraget, en hållning som i varje fall officiellt motiverades med bristen på motprestationer från kärnvapenmakterna.

Denna kortfattade redogörelse visar att internationellt samarbete på den fredliga kärnkraftens område är ett krav från flertalet staters sida och har utgjort en förutsättning för icke-spridningsfördragets tillkomst.

Herr Antonsson har kritiserat regeringen för bristen på initiativ för att förhindra kärnvapenspridning. Jag är övertygad om att denna kritik måste te sig minst sagt överraskande för dem som känner till den svenska nedrustningspolitiken. Sverige tillhör de mest aktiva och pådrivande i det internationella arbetet på att åstadkomma nedrustning och spridningsstopp. Låt mig här erinra om några av de svenska initiativen.

I nedrustningsförhandlingarnas inledningsskede lade Sverige fram ett förslag om att kombinera ett förbud mot spridning av kärnvapen med ett fullständigt kärnvapenprovstopp och förbud mot tillverkning av klyvbart material för vapenändamål. Syftet var att åstadkomma en frysning av kärnvapenläget som skulle utgöra en första början till verklig nedrustning. Planen fick ett betydande stöd av andra stater men accepterades inte av stormakterna.

Sverige lade 1967 fram ett förslag till kontrollartikel till icke-spridningsfördraget. Detta skedde som reaktion på det första gemensamma amerikansk-sovjetiska avtalsutkastet, som helt saknade kontrollbestämmelse. Det svenska förslaget gick bl. a. ut på att all kontroll skulle utföras av det internationella atomenergiorganet (IAEA) i Wien och avse all fredlig kärnenergiverksamhet i icke-kärnvapenstaterna, senare även hos kärnvapenstaterna. Till följd av stormaktsmotstånd bortföll viktiga delar av förslaget under slutförhandlingarna, men tanken att kontrollen skulle vara helt internationell och utföras av IAEA återfinns i den slutliga avtalstexten.

Jag vill även erinra om det förslag som Sverige framförde 1974 i nedrustningskonferensen i Genève och i FN:s generalförsamling. Förslaget syftade till att inleda en internationell diskussion om hur man på längre sikt bör söka motverka de risker för kärnvapenspridning som är förbundna med utbyggnaden av den fredliga kärnkraften. I korthet gick det ut på en gradvis ökad internationalisering av handhavandet av klyvbart material.

Slutligen vill jag nämna att Sverige förra året deltog synnerligen aktivt i konferensen för granskning av icke-spridningsfördraget. Det är ett allmänt omdöme att insatserna av den svenska ordföranden för konferensen, statssekreterare Inga Thorsson, starkt bidrog till att denna, trots de stora meningsskiljaktigheterna mellan kärnvapenstater och icke-kärnvapenstater, kunde utmytna i ett antal enhälligt antagna rekommendationer i spridningsfrågan. Dessa rekommendationer utgör grunden för de vidare ansträngningarna att stärka icke-spridningsfördraget.

Det svenska agerandet har således minst av allt kännetecknats av överksamhet. Vi har försökt att maximalt utnyttja de möjligheter som

Fredagen den
16 januari 1976

*Om risken för
spridning av
kärnvapen vid
försäljning av
kärnkraftsanlägg-
ningar*

Sveriges alliansfria ställning och tekniska sakkunskap erbjuder till insatser i det internationella nedrustningsarbetet. Sveriges möjligheter att påverka utvecklingen är dock begränsade. Ofta har svenska förslag fallit på grund av stormakternas motstånd.

Jag vill nu besvara herr Antonssons frågor.

Herr Antonsson undrar om jag är beredd att lägga fram förslag om en internationell överenskommelse om förbud mot försäljning av kärnkraftsanläggningar till i första hand länder som inte ratificerat icke-spridningsavtalet. Herr Antonsson säger att det i dagsläget torde "vara fullt möjligt att åstadkomma en bred internationell uppslutning kring ett sådant exportförbud". Till herr Antonssons fråga och påstående vill jag säga följande.

Förutsättningar saknas att uppnå en internationell överenskommelse om ett sådant exportförbud. De stora exportörländerna är inte beredda att gå med på detta. Stämningarna hos de stater som står utanför icke-spridningsfördraget är vidare sådana att man inte kan räkna med att ett förbud av det aktuella slaget skulle medverka till ökad anslutning till fördraget. Det skulle snarare uppfattas som ett försök till obehörig påverkan och kunna medföra uppkomsten av ett helt okontrollerat och självförsörjande block av stater utanför fördraget.

Herr Antonssons förbudslinje skulle alltså sannolikt öka risken för spridning i stället för tvärtom.

Enligt regeringens bedömning är den mest realistiska målsättningen när det gäller exporten av nukleärt material och utrustning till stater utanför icke-spridningsfördraget att försöka förmå de stora exportörländerna att ställa som gemensamt villkor att importörländer utanför icke-spridningsfördraget skall godta kontroll av *hela* sin civila kärnkraftsindustri. I praktiken skulle detta innebära i stort sett samma sorts internationella kontroll som hos fördragsanslutna stater. En sådan kontroll, som alltså skulle bli heltäckande, skulle medföra en utvidgning av nuvarande praxis. Enligt denna tillämpas IAEA-kontroll vid export från fördragsanslutna stat till stat som står utanför fördraget endast beträffande det levererade materialet eller utrustningen. En rekommendation om *heltäckande* kontroll kunde bl. a. på svenskt initiativ enhälligt antas av granskningskonferensen för icke-spridningsfördraget förra året. Dess genomförande i praktiken återstår emellertid och kan komma att stöta på betydande svårigheter. Överläggningar har ägt rum i London mellan de största nukleära exportörerna. Resultaten av dessa överläggningar har ännu inte offentliggjorts. En överenskommelse förefaller emellertid ha nåtts som åtminstone innebär ett första steg i riktning mot strängare kontroll. Från svensk sida avser vi att i olika sammanhang med kraft verka för den vidare uppföljningen av granskningskonferensens rekommendation.

Herr Antonsson frågar mig om jag är beredd att ta initiativ till en internationell överenskommelse om förbud mot export eller överföring av såväl hög- och lågaktivt avfall som anrikat uran mellan länderna.

För dem som följt de internationella strävandena att försöka förhindra kärnvapenspridning måste herr Antonssons tanke framstå som synnerligen orealistisk. Detta har redan framgått av vad jag anfört som svar på den första frågan om införande av generella exportförbud. Om man vill förhindra kärnvapenspridning gäller det ju särskilt att försöka få till stånd internationell kontroll av känsliga delar av kärnbränslets kretslopp såsom anrikningsförfarandet och upparbetningen. Om man genom förbud mot internationellt samarbete tvingar staterna att var för sig skaffa sig anriknings- och upparbetningsanläggningar och själva överta ansvaret för dessa delar av kärnbränslecykeln uppmantrar man staterna att skaffa sig en egen kapacitet för framställning av kärnvapen.

Som jag tidigare nämnt har vi i FN tagit initiativet till en diskussion om ökat internationellt handhavande av klyvbart material. Vi har också medverkat till antagandet av en rekommendation vid förra årets granskningskonferens om fortsatta IAEA-studier avseende internationella eller regionala s. k. bränslecykelcentra. Sådana internationella eller regionala arrangemang skulle avsevärt försvåra för enskilda stater att uppnå egen kärnvapenkapacitet.

När det gäller transport av klyvbart material verkar vi för antagandet av en internationell konvention för ökat fysiskt skydd för att minska riskerna för obehöriga tillgrepp.

För fullständighetens skull vill jag erinra om att försörjningen av de av riksdagen beslutade svenska kärnreaktorerna med bränsle är beroende av import av anrikat uran. Även när det gäller upparbetning och avfallshantering är vi beroende av utlandet. Herr Antonssons tankegång skulle alltså för Sveriges del medföra att den av riksdagen beslutade kärnkraftsförsörjningen stoppades.

Herr Antonsson har vidare frågat mig på vilket sätt regeringen för andra regeringar, bl. a. Förbundsrepubliken Tyskland, klargjort sin oro för de risker för spridning av kärnvapen som är förknippade med handeln med kärnkraftsanläggningar.

Den svenska oron inför ytterligare spridning av kärnvapen har kommit till uttryck i en rad uttalanden av företrädare för regeringen i olika sammanhang. Varken Förbundsrepubliken Tyskland eller någon annan stat kan tveka om var Sverige står i dessa frågor.

Herr Antonssons sista fråga gäller möjligheten att upphäva boskillnaden i icke-spridningsfördraget mellan utnyttjandet av kärnenergin för fredliga och militära ändamål.

Vad herr Antonsson syftar till med denna fråga framgår av det resonemang som föregår frågan. Där sägs att man i avvaktan på en revidering av fördraget bör "i praktiken införa internationellt förbud mot export av kärnenergianläggningar helt eller delvis".

De internationella ansträngningarna att förhindra kärnvapenspridning bygger, som jag tidigare nämnt, på principen att den fredliga kärnkraften skall främjas samtidigt som effektivaste möjliga kontroll i fråga om kärnvapenframställning skall upprättas. Genom sitt medlemskap i IAEA och

Fredagen den
16 januari 1976

*Om risken för
spridning av
kärnvapen vid
försäljning av
kärnkraftsanlägg-
ningar*

anslutningen till icke-spridningsfördraget har Sverige godkänt denna princip.

I detta sammanhang vill jag ta upp ett påstående som görs i herr Antonssons interpellation. Där sägs att regeringen skulle "överväga om vårt land skall medverka i den utveckling mot ytterligare spridning av kärnvapen som fri försäljning av civila kärnenergianläggningar innebär". Den svenska exporten på det nukleära området är ingalunda "fri". För export av nukleärt material och utrustning från Sverige krävs regeringens tillstånd i varje enskilt fall. Varje ansökan om tillstånd prövas av regeringen med noggrant beaktande av icke-spridningsfördragets bestämmelser.

Förutom att herr Antonsson angripit en av de grundläggande principerna i icke-spridningsfördraget, som är att skilja mellan fredligt och militärt utnyttjande av kärnenergin, har herr Antonsson riktat kritik mot den kontroll som utförs av IAEA enligt fördraget. Denna kontroll avfärdas av herr Antonsson som helt otillräcklig.

Det är självklart att kontrollen kan förbättras genom en fortgående utveckling av tekniska och administrativa kontrollsystem. Från svensk sida har vi också ständigt sökt verka för att göra kontrollen så effektiv som möjligt och på flera olika sätt bidragit härtill.

I motsats till herr Antonsson anser regeringen att IAEA:s möjligheter att upptäcka ett eventuellt avtalsbrott är betydande och att övervakningen har en viktig avhållande effekt. Man bör också hålla i minnet att vi här bevittnar uppbyggnaden av ett internationellt kontrollsystem som saknar tidigare motsvarighet. Det kan i sammanhanget erinras om att det ännu inte inträffat att någon av det närmare hundratalet stater som hittills anslutit sig till icke-spridningsfördraget provat en kärnladdning. Jag vill också understryka att den politiska viljeyttring som anslutning till fördraget innebär är minst lika viktig som den tekniska kontrollen. Anslutningen utgör ju ett uttryck för den politiska viljan att avstå från tillverkning och anskaffning av kärnvapen.

Icke-spridningsfördraget utgör resultatet av många års tålmodigt arbete på det internationella fältet. Det är inte något idealiskt fördrag, men det är det bästa som kunnat uppnås under rådande politiska och ekonomiska förhållanden. De mångfaldiga svenska initiativen i dessa sammanhang har utgjort ett led i den aktiva svenska utrikespolitiken. Hittills har denna politik stötts av samtliga partier.

Regeringens bedömning av dagsläget i spridningsfrågan är att situationen är utomordentligt allvarlig. Supermakterna har inte nått några resultat i sina förhandlingar om begränsning av de strategiska vapnen som innebär verklig nedrustning. De har ej heller ännu gått med på ett fullständigt kärnvapenprovstopp. Supermakternas satsningar på kärnvapen bidrar till uppfattningen att kärnvapeninnehav medför särskild prestige. De kärnvapenfria staternas otålighet inför supermakternas bristande uppfyllelse av löftena om nedrustning är i stigande.

Icke-spridningsfördragets trovärdighet på längre sikt förutsätter att alla stater ansluter sig till detta. Fortfarande har emellertid ett antal i sam-

*Om risken för
spridning av
kärnvapen vid
försäljning av
kärnkraftsanlägg-
ningar*

manhanget viktiga stater valt att stå utanför. En första och uppenbar svaghet är att kärnvapenmakterna Frankrike och Kina inte anslutit sig. Detsamma gäller Indien, som har sprängt en kärnladdning och därmed visat sin kapacitet att framställa kärnvapen. Ett antal andra stater, som har kärnteknisk förmåga, har inte heller biträtt fördraget. Länder som Argentina, Brasilien, Chile, Israel, Pakistan, Spanien och Sydafrika har inte ens undertecknat fördraget, medan t. ex. Egypten, Japan och Schweiz undertecknat men inte ratificerat detta.

En kraftig utbyggnad av den fredliga kärnkraften pågår över hela världen. Denna utveckling har påskyndats av oljekrisen. Ett viktigt problem i detta sammanhang är att få de stora exportörerna av nukleärt material och nukleär utrustning att känna sitt ansvar. Det gäller att få till stånd gemensamma överenskommelser mellan samtliga exportörer om tillräckligt långtgående kontrollkrav vid export till stater som inte anslutit sig till icke-spridningsfördraget. Det gäller också att förmå importörerna att acceptera sådana kontrollkrav. Risken att kommersiella intressen undergräver ansträngningarna att förhindra kärnvapenspridningen har visat sig vara betydande. Särskilt gäller detta fall då handeln omfattar känsliga delar av kärnbränslecykeln.

Situationen innebär sammanfattningsvis att icke-spridningstanken är utsatt för mycket allvarliga påfrestningar.

Den bedömning som jag här redovisat har föranlett regeringen att i olika sammanhang och genom olika företrädare uttala den största oro inför den fortsatta utvecklingen. Jag kan nämna att statsminister Palme i ett mycket uppmärksammat anförande inför FN:s generalförsamling den 11 november förra året framhöll att frågan om kärnvapenspridning utgör det största nedrustningsproblem vi nu står inför.

Avslutningsvis vill jag nu ange inriktningen av det fortsatta svenska agerandet i spridningsfrågan.

Vi kommer att fortsätta vårt deltagande i den internationella opinionsbildningen för att förmå supermakterna att snarast göra konkreta åtaganden i fråga om begränsning av kärnvapenkapprustningen samt slutandet av ett avtal om fullständigt kärnvapenprovstopp.

Vi kommer att verka för att ytterligare stater ansluter sig till icke-spridningsfördraget.

Vi kommer att verka för en fortsatt effektivisering av IAEA:s kontrollsystem.

Vi kommer att verka för att exportörerna av nukleärt material och nukleär utrustning når överenskommelser som innebär en effektiv kontroll av hela kärnkraftsindustrin i mottagarländerna.

Vi kommer att verka för antagandet av en internationell konvention om fysiskt skydd av nukleära anläggningar och av klyvbart material i lager eller under transport.

Vi kommer att verka för upprättandet av internationella eller regionala bränslecykelcentra.

Vi kommer att verka för ökad internationalisering av det klyvbara

Fredagen den
16 januari 1976

*Om risken för
spridning av
kärnvapen vid
försäljning av
kärnkraftsanlägg-
ningar*

materiallets handhavande.

Vi utgår från att vi kan räkna med allmän uppslutning kring detta handlingsprogram.

Herr ANTONSSON (c):

Herr talman! Jag ber att få tacka utrikesministern för svaret på min interpellation.

Som framgår av svaret pågår i dag i en lång rad länder över i stort sett hela världen en mycket snabb utbyggnad av den civila kärnkraften. Detta har naturligt nog på ett dramatiskt sätt aktualiserat frågan om riskerna för spridning av kärnvapen som en biprodukt till uppbyggnaden och försäljningen av civila kärnkraftsanläggningar. Det har också från flera partier, åtminstone från mitt parti och från regeringshåll, i olika internationella och andra sammanhang uttalats oro över detta. Den oron menar jag är fullt befogad.

Det behöver inte sägas att kärnvapnen innebär ett starkt hot mot freden även i en värld som man tycker sig skönja vissa avspänningstendenser i. De innebär ett hot mot det mänskliga livet; det behöver knappast sägas i detta sammanhang och i denna kammare. Det ena landet efter det andra får nu via civila kärnkraftsanläggningar möjligheter att framställa egna kärnvapen, möjligheter som de annars inte skulle ha. Länder som står utanför icke-spridningsavtalet och som alltså inte förbundit sig att avstå från kärnvapen har genom import av civila kärnenergianläggningar fått möjligheter att utveckla sådana vapen.

Låt mig, herr talman, med några siffror exemplifiera det aktuella läget. Jag har hämtat dem ur den svenska Vetenskapsakademiens tidskrift. En civil kärnreaktor producerar årligen ca 120 kg plutonium. Denna mängd räcker för att producera 12 atombomber av ungefär samma storlek som den bomb som fälldes över Nagasaki i Japan i slutet av andra världskriget. Den svenska Vetenskapsakademien beräknar att år 1975 ca 25 000 kg plutonium har producerats i civila kärnenergianläggningar. År 1980 beräknas siffran vara 350 000 kg. Ca en tredjedel av denna mängd kommer att produceras i stater som i dag inte har kärnvapen. Denna mängd gör det möjligt för dessa länder att årligen producera 12 000 atomladdningar av Nagasakistorlek.

Bridreaktorerna som nu utvecklas i de ledande kärnvapenmakterna plus Västtyskland och Japan beräknas vara klara för kommersiell användning i slutet av 1980-talet. För denna reaktortyp används plutonium som bränsle. Konsekvensen härav är att varje stat som använder en bridreaktor kommer att inom sitt territorium ha tillgång till stora mängder plutonium som utan större svårigheter och till begränsade kostnader kan användas för kärnvapenframställning. Om nuvarande planer följs kommer det år 1980, alltså om bara fyra år, att finnas ca 400 kärnreaktorer i drift i ett 30-tal länder.

Utrikesministern apostroferade det anförande som statsminister Palme höll i Förenta nationerna den 11 november i fjol. Jag har läst det an-

förändret, och jag tycker att statsministern där på ett utmärkt sätt skildrar situationen. Jag tillåter mig att citera ett avsnitt av det. Han säger:

”Ett problem som nu måste uppmärksammas på det internationella planet är risken att spridningen av plutonium kan underlätta kärnvapenutvecklingen. Detta utgör också det största nedrustningsproblem vi nu står inför. Vi har alla vårt särskilda ansvar i detta sammanhang. Kärnvapenstater, icke-kärnvapenstater, medlemmar av icke-spridningsfördraget, icke medlemmar, exportörer och importörer av nukleärt material, stora länder som små, vi har alla någon grad av ansvar för händelsernas utveckling och vi måste handla samfällt i denna fråga där allas vår framtid står på spel. De stater som överväger att anskaffa kärnvapen måste inse vilket ansvar som faller på dem. Om de skulle välja att stiga över tröskeln kommer de att spolia ansträngningarna att upprätthålla den icke-spridningsregim som majoriteten av världssamfundets medlemmar ansluter sig till. Det kommer att öka sannolikheten av att kärnvapenkrig utbryter, som endast kan innebära en katastrof för oss alla.”

Herr talman! Jag har inte anfört detta citat för att i onödan mörkmåla situationen. Tvärtom. Statsministern framhäver här riskerna och ansvaret på ett sätt som jag helt kan ansluta mig till. Det är helt klart att nya åtgärder måste sättas in, nya ansträngningar göras, för att minska riskerna. Om den saken tror jag vi är överens. Och med åtgärder menar jag – där delar inte utrikesministern min mening – nya svenska initiativ i nedrustningsarbetet för att föra denna fråga framåt.

Jag vill gärna få sagt att den svenska regeringen, inte minst genom ordföranden i nedrustningsdelegationen statssekreterare Inga Thorsson, har gjort en utmärkt insats för det allmänna nedrustningsarbetet. Jag har tidigare i denna kammarc framhållit detta. Regeringen har stöd från centerpartiet i dessa sina strävanden och i strävandena att begränsa den direkta kärnvapenspridningen. Mot denna bakgrund är jag en aning bekymrad över att utrikesministern i det här läget ser så mörkt på möjligheterna att flytta fram positionerna i syfte att behärska riskerna med den civila kärnkraftens användning. Möjligen kan man hävda att det är realism att se pessimistiskt på dessa möjligheter, men jag tror vi kan vara överens om att inga ansträngningar får lämnas oprövade i detta sammanhang.

Av utrikesministerns svar framgår att han sätter sin lit till de ansträngningar som görs på det internationella planet för att åstadkomma ett kontrollsystem som skall minska riskerna för kärnvapenspridning i samband med genomförandet av nationella energiprogram. Jag är visserligen lekman, men jag tillstår att min tilltro till ett säkert kontrollsystem inte är lika stark – det framgår av interpellationen.

I interpellationen har jag ifrågasatt en revidering av reglerna i icke-spridningsavtalet. Avtalet gör, som utrikesministern framhåller, en klar boskillnad mellan kärnenergi för s. k. fredliga och för militära ändamål. När nu reglerna för spridning av kärnvapen via den s. k. fredliga kärnkraften är så uppenbara är det naturligt att fråga sig om denna boskillnad

Nr 51

Fredagen den
16 januari 1976

*Om risken för
spridning av
kärnvapen vid
försäljning av
kärnkraftsanlägg-
ningar*

*Om risken för
spridning av
kärnvapen vid
försäljning av
kärnkraftsanlägg-
ningar*

bör upprätthållas. Jag inser att det är oerhört svårt att uppnå enighet kring en förändring i en så kontroversiell fråga som det här gäller. Därför har jag i interpellationen pekat på att man i avvaktan på att sådana politiska förhållanden skall inträda att en revidering av icke-spridningsavtalets innehåll är möjlig får acceptera en stegvis genomförd politik som i första hand syftar till att begränsa den internationella handeln med civila kärnenergianläggningar. I praktiken skulle väl detta, som jag sagt i interpellationen, innebära ett internationellt förbud helt eller delvis mot export av kärnenergianläggningar, åtminstone under en tid tills man får se om man kan komma fram på andra vägar än kontrollvägen.

Utrikesministern säger i svaret att det saknas förutsättningar att uppnå en internationell överenskommelse om ett exportförbud. Jag har ingen anledning att ifrågasätta något annat än att utrikesministern har sina informationer, men det är nödvändigt att – om detta inte redan är gjort – pröva denna fråga, särskilt när det visar sig vara så svårt att genomföra ett effektivt kontrollsystem. Eftersom utrikesministern har uttalat sig i denna fråga antar jag att regeringen har belägg för att det verkligen finns ett uttalat motstånd från de stora staterna. Med de traditioner som vi har på nedrustningsområdet anser jag emellertid att det för svenskt vidkommande bör vara en uppgift att, även om svårigheterna är stora, försöka mjuka upp det motståndet.

Jag tycker mig ha goda skäl att inte sätta alltför stor tilltro till möjligheterna att få ett hållfast kontrollsystem, ett system som verkligen skulle garantera att en kärnenergiutbyggnad inte resulterade i kärnvapenframställning runt om i världen.

Jag frågar mig vilka erfarenheter vi hittills har haft. Ja, vi har bl. a. den erfarenheten att Brasilien, som står utanför icke-spridningsavtalet och som ganska nyligen köpt civila kärnkraftsanläggningar från Västtyskland, klart sagt ifrån att man inte är beredd att acceptera IAEA-kontroll inom sitt territorium. Och hur var det med Indien, som utrikesministern nämner i svaret? Jo, Indien importerade en kärnenergianläggning från Canada, och något år senare sprängde landet sin första atomladdning. Var fanns kontrollen i det fallet? Och hur blir det med kontrollen i Brasilien? Svaret är att det inte blir någon internationell kontroll under nu rådande förhållanden. Kvar står då möjligheten att exportlandet självt utövar kontroll såsom ett villkor för försäljningen. Men även om det skulle lyckas är en sådan lösning ingalunda problemfri. Sju industristater – världens rikaste och mäktigaste stater – står i dag som huvudleverantörer av kärnenergianläggningar. Det vore verkligen inte problemfritt om dessa länder ytterligare skulle utvidga sitt maktområde till att också omfatta direktkontroll över mindre och fattigare länders energiförsörjning.

I motsats till mig anser utrikesministern att IAEA:s möjligheter att upptäcka ett eventuellt avtalsbrott är betydande och att övervakningen har en viktig avhållande effekt. Det låter bra, men vi har ju bevitnat att exempelvis det amerikanska atomenergiorganet förklarat att man inte

*Om risken för
spridning av
kärnvapen vid
försäljning av
kärnkraftsanlägg-
ningar*

kan redovisa stora mängder av plutonium. Vi vet inte var det finns –amerikanerna vet det inte själva – och vi vet inte vad det används till.

I fråga om Brasilien har vi heller inte möjlighet att kontrollera plutoniets handhavande. IAEA har, såvitt jag vet, inte heller några sanktionsregler att ta till sedan man där exempelvis konstaterat att en viss mängd klyvbart material kommit på avvägar. Detta visar att IAEA, trots lovvärda ansträngningar, inte har de faktiska förutsättningarna att utöva kontroll i alla lägen.

Utrikesministern säger att jag angräpit en av de grundläggande principerna i icke-spridningsfördraget, principen att skilja mellan fredligt och militärt utnyttjande av kärnenergin. Det är här inte fråga om något angrepp från min sida – det har i varje fall inte varit min avsikt att det skall framstå som ett angrepp. Jag har helt enkelt velat peka på det faktum att en av de grundläggande doktriner som gjorde tillkomsten av icke-spridningsavtalet möjlig inte längre gäller på samma sätt som då. Det går helt enkelt inte att göra en så stark skillnad mellan kärnenergi för civilt och för militärt bruk som man trodde vid avtalets tillkomst. Om detta tycker jag att det nu borde råda ett ganska stort mått av enighet, och då borde en logisk konsekvens vara att man tog upp den här saken i nedrustningsarbetet och försökte se om det finns vägar som gör det möjligt att justera icke-spridningsavtalet och mera anpassa texten till den insikt om sambandet som vi har i dag.

Jag hoppas därför att utrikesministern än en gång vill överväga de synpunkter jag framfört i interpellationen och i detta anförande. Jag har redan antytt att vi bedömer framgångsvägarna något olika. Jag tycker emellertid inte att det bör hindra en öppen och hedersam debatt och att man prövar alla tänkbara vägar för att nå framgång.

Fru THORSSON (s):

Herr talman! Eftersom jag är direkt åberopad i interpellationen och f. ö. också i en artikel i Svenska Dagbladet för några månader sedan, skriven av en funktionär på centerns riksdagskansli, en artikel som i inriktning, uppbyggnad och meningsutformning är synnerligen snarlik dagens interpellation, har jag ett behov av att göra ett, om också kort, inlägg i debatten – detta för att skildra, på grundval av min egen erfarenhet, den konkreta politiska verklighet i vilken internationella överläggningar och förhandlingar på detta område försiggår.

Alla är överens om denna verklighets allvar, och någon mörkmålning behövs sannerligen inte.

Jag kan i förbigående nämna att om det vore så väl – höll jag på att säga – att enbart energiframställning för i funktion varande kärnreaktorer innebar de faror för spridning av kapacitet att framställa kärnvapen som herr Antonsson framhåller, så kanske vi ändå kunde se några vägar öppna för framtiden. Men verkligheten är ju att även små forskningsreaktorer, som ett mycket betydande antal stater – f. n. ett 50-tal – disponerar, kan innebära exakt samma kapacitet för plutoniumextrak-

Fredagen den
16 januari 1976

*Om risken för
spridning av
kärnvapen vid
försäljning av
kärnkraftsanlägg-
ningar*

tion och kärnvapenframställning som de kommersiella kärnreaktorerna – detta bara sagt som ett exempel på att situationen i verkligheten gott kan framställas ännu mörkare än vad som har skett i herr Antonssons interpellation.

Men, herr talman, det verkar inte som om interpellanten har riktigt klart för sig – och det är därför jag har tagit till orda – att vi inte bara står i en mycket allvarlig situation utan att vi befinner oss i en av de mest komplicerade, mångfasetterade och ömtåliga politiska situationerna under senare tid.

Det är fyra omständigheter som under senare tid har komplicerat den internationella problematik inom detta område som var svår nog förut.

1. Kärnvapenmakternas vägran eller oförmåga att uppfylla icke-spridningsavtalets artikel 6 om ett snabbt slut på kärnvapenupprustningen och förhandlingar i god vilja att åstadkomma en effektiv nedrustning, något som med kraft hävdades i utrikesministerns svar.

2. U-ländernas allt mera markerade energibehov, som sedan händelserna 1973 på energifronten i världen är alltmera inriktat på civila kärnenergiprogram.

3. Den fredliga kärnexplosion som företogs på uppdrag av den indiska regeringen i maj 1974 och vars verkningar, inte minst politiskt, vi nu börjar erfa i det internationella arbetet.

4. Den nimbus of prestige som jag med djupt beklagande måste säga omger varje land som visar sig ha kapacitet att åstadkomma en kärnexplosion.

De senaste åskådningsexemplen rörande denna komplicerade problematik är självfallet den granskningskonferens om icke-spridningsavtalet som ägde rum i maj 1975 och den fortsättning av debatten då som ägde rum vid Förenta nationernas trettionde generalförsamling hösten 1975.

Herr talman! Jag har redan i denna kammare framhållit att jag i viss mån hade en central iakttagarposition vid granskningskonferensen och jag kan gott redovisa mitt intryck av den. Det är ingen överdrift att säga att konferensen utvecklade sig till en propagandakonferens för kärnenergi i världen. Denna politiska verklighet återfanns också vid FN:s trettionde generalförsamling i höstas.

Man må beklaga det eller inte, men detta är alltså den politiska verkligheten.

Det utbildades mycket snabbt vid granskningskonferensen tre olika par av motsättningar mellan de stater som deltog i konferensen:

1. mellan kärnvapenstaterna och icke-kärnvapenstaterna,
2. mellan de paksanslutna länderna i världen och de icke paksanslutna samt
3. mellan i-länderna och u-länderna – inte minst framträdande.

Jag tror att det är bekant att de här grupperna av stater som deltog i konferensen var så sammansatta och sådana till sin storlek att några rena beslut genom voteringar över huvud taget inte kunde företas, utan alla texter från konferensen måste utformas under allmän uppslutning

*Om risken för
spridning av
kärnvapen vid
försäljning av
kärnkraftsanlägg-
ningar*

av samtliga deltagande. Och till denna politiska verklighet, som man har tillfälle att studera när man deltar i det här arbetet, hör ytterligare att det från första dagen av konferensen stod fullständigt klart att någon revidering av avtalstexten var helt utesluten. Detta skulle ha vållat motsättningar och opposition såväl från supermakternas sida som från den stora gruppen u-länder som deltog.

Herr talman! Man må ha vilken inställning som helst till det svenska kärnenergiprogrammet – min egen entusiasm är som det torde vara bekant ganska måttlig – men som bl. a. SIPRI-chefen Barnaby har sagt i flera sammanhang, något som jag kan bestyrka, saknar det Sverige gör eller inte gör på det här området totalt betydelse för den problematik vi behandlar här i dag. Man må beklaga det eller inte. Däremot är det en betydande politiskt psykologisk belastning om ett land tror sig kunna bidra till att stoppa hotet om spridning av kärnvapen genom drakoniska förbudsåtgärder i fråga om handeln med material och utrustning på kärnkraftsområdet.

Man må igen beklaga det eller inte men det är en politisk realitet. U-länderna upplever nämligen varje sådan åtgärd av förbudskaraktär som en svårartad diskriminering gentemot tekniskt och ekonomiskt svaga och underprivilegierade u-länder som är på jakt efter en tillfredsställande energiförsörjning för sin ekonomiska utveckling och som i dagens läge ser kärnenergin som ett hållbart alternativ. Deras inställning kan formuleras på det här sättet: "Ni", säger de till oss "har kapaciteten, resurserna, kunnandet på området, men ni vägrar oss detta."

Därför, herr talman, bedömer jag det som helt säkert att om ett industriland i nuvarande politiska atmosfär i det internationella samfundet, bl. a. karakteriserat av u-ländernas krav på en ny ekonomisk världsordning, skulle ha vidtagit eller föreslagit drakoniska förbudsåtgärder i fråga om handel med material och utrustning på kärnenergiområdet, så skulle detta land ha fått en svår belastning och mist alla möjligheter att komma till tals med u-länderna i fortsättningen och därmed också att påverka den vidare utvecklingen på det här området.

Herr talman! Icke-spridningsregimen är f. n. utsatt för betydande påfrestningar inte minst, kanske framför allt, på grund av kärnvapenmakternas vägran eller oförmåga att uppfylla avtalets artikel VI om nedrustning men också – och det är angeläget att betona – på grund av u-ländernas kritik av den industrilandsattityd till u-ländernas krav på kärnenergi och bistånd till att utveckla kärnenergin som har kommit fram i skilda sammanhang. Ett växande antal u-länder är t. ex. starkt kritiska mot de industriländer som vill bestrida rätten och de praktiska möjligheterna för det land som så önskar att kunna utveckla s. k. fredliga kärnexplosioner.

Det är påfallande, om jag tänker tillbaka på generalförsamlingens 29:e session, som ägde rum den första hösten efter den indiska fredliga kärnexplosionen, att det landet då befann sig – om jag får uttrycka det så – ständigt på defensiven. Det fick möta kritik från det ena medlemslandet

Fredagen den
16 januari 1976

*Om risken för
spridning av
kärnvapen vid
försäljning av
kärnkraftsanlägg-
ningar*

i FN efter det andra för sin fredliga kärnexplosion. Situationen förändrades på ett år dramatiskt. I stället för att befinna sig på defensiven i generalförsamlingens debatter i första utskottet, som under 1974, hade Indien under församlingen 1975 en utomordentligt stark position och ett starkt inflytande i hela u-lands- och den alliansfria kretsen. Detta, herr talman, bestyrker det jag sade i början om den märkliga nimbus of prestige som numera omger varje land som har visat sig vara kapabelt att företa en kärnexplosion – för vilket syfte det nu må vara.

Icke-spridningsavtalet är, som utrikesministern framhållit, inte något idealiskt avtal. Men ingen kan i dagens situation åstadkomma eller anvisa något bättre. Det är ytterligare ett exempel på den politiska realitet som vi har att verka i. Icke-spridningsproblematiken handlar om politiska realiteter och löses icke genom önsketänkande. Det är inte, herr talman, tal om – det vill jag gärna säga till herr Antonsson – att vi från svensk sida inte försöker flytta fram våra positioner på det här området, och inte bara i allmänna nedrustningssammanhang, som herr Antonsson refererade till, utan i alla de detaljsammanhang där vi har att agera. Men frågan är hur vi skall flytta fram positionerna. Man löser inte spridningsproblemet genom drastiska förbudsåtgärder. Problemet är politiskt och det kan endast lösas genom en allmänt utbredd politisk förståelse för dess komplicerade natur och en lika allmänt utbredd politisk vilja att lösa det.

Det slutstadium som vi måste försöka nå fram till genom ett hårt arbete är det internationella handhavandet av det klyvbara materialet, som finns i användning, cirkulation och transport – och som vi från svensk sida har menat inte på sikt kan säkert handhas på det nationella planet. Det är just därför, herr talman, som vi redan sommaren 1974 försökte inleda en diskussion om detta i internationella sammanhang. Vi har sannerligen redan våra positioner längre framflyttade än något annat land i det här avseendet.

Jag vill gärna som avslutning säga att om Sveriges företrädare i nedrustningsarbetet hade t. ex. aktualiserat herr Antonssons fjärde fråga – om möjligheten att åstadkomma en bred internationell uppslutning kring en revidering av icke-spridningsavtalet, syftande till att den i avtalstexten inskrivna boskillnaden mellan nyttjandet av kärnenergi för fredliga och militära ändamål upphävs – skulle vi, från svensk sida, ha slagit många spikar i icke-spridningsavtalets likkista. Det är väl ändå inte avsikten bakom herr Antonssons funderingar. Jag utgår nämligen ifrån att centern stöder icke-spridningssträvandena.

Herr HERNELIUS (m):

Herr talman! Mitt inlägg kan bli mycket kort, särskilt efter fru Thorssons kommentarer till utrikesministerns svar. Jag vill gärna bekräfta den skildring hon gav från icke-spridningskonferensen i maj 1975 och konstatera att hon – såvitt jag förstår – på ett fullständigt korrekt sätt tecknade de motsättningar och stämningar som där fanns.

*Om risken för
spridning av
kärnvapen vid
försäljning av
kärnkraftsanlägg-
ningar*

Utrikesministern slutade sitt anförande med att säga att han utgick från att man kunde räkna med allmän uppslutning kring det handlingsprogram som angavs i svaret. Detta program har i stora delar tidigare diskuterats i såväl nedrustningsdelegationen i Genève vid CCD-förhandlingarna som i den delegation som följde NPT-konferensen. Då rådde allmän uppslutning kring programmet. För vår del känner vi inte något behov av att gå ifrån ställningstagandet i dessa delegationer och är därför också beredda att ge vår anslutning till detta program.

Det förefaller råda allmän enighet om det verklighetens allvar som, med ett välfunnet uttryck, har sagts karakterisera situationen i dag. Då bör det icke heller vara svårt att få fram gemensamma handlingslinjer för en realistisk politik i fortsättningen för att nå våra syften, i den mån dessa över huvud taget kan realiseras.

Vår kritik mot regeringen i samband med detta icke-spridningsavtal är en annan och av gammalt datum. Den gällde förhållandena på 1960-talets slut, då regeringen enligt vårt förmenande alltför optimistiskt utgick från att man kunde räkna med en ny era i världshistorien genom icke-spridningsavtalet och att alla bekymmer därmed skulle vara ur världen. Moderata samlingspartiet reagerade mot detta i motioner och i utskottsreservationer. Tyvärr – man måste säga tyvärr – har vi fått rätt. Det har visat sig att, som förutsades, stormakterna icke varit villiga att göra några eftergifter i utbyte mot de medgivanden som gjorts från annat håll.

Men detta, herr talman, tillhör förfluten tid, och det skall vi icke belasta kammarens ledamöter med i dag. Det är dock intressant att konstatera att ingen mindre än fru Myrdal just nu som kraftigast och allvarligast konstaterar att stormakterna i detta avseende har brustit under årens lopp – hon som vid tidigare tillfällen varit alltför optimistisk, något som hon alltså i dag själv medger.

Herr talman! Jag ber alltså att från moderat håll få förklara vår anslutning till handlingsprogrammet.

Herr utrikesministern ANDERSSON:

Herr talman! Jag behöver inte säga så många ord efter framför allt den redogörelse som fru Inga Thorsson lämnat, med den erfarenhet som hon har efter att i dessa frågor länge ha varit regeringens förhandlare i internationella organisationer.

Herr Antonssons anförande skilde sig så väsentligt från innehållet i interpellationen att jag nu knappast behöver upphålla mig vid de olika meningar på en rad punkter som vi har om man tar interpellationstexten som utgångspunkt. Om jag i stället skall kommentera herr Antonssons anförande vill jag säga att vi förefaller vara eniga om det allra mesta. Vi är eniga om de stora riskerna för spridning och om den ökning av riskerna som vi upplever. Vi är eniga om både riskerna och ansvaret, som statsministern sade i FN, och vi står bakom alla försök att förhindra spridning av kärnvapen.

Fredagen den
16 januari 1976

*Om risken för
spridning av
kärnvapen vid
försäljning av
kärnkraftsanlägg-
ningar*

Jag utgår också ifrån att vi är fullständigt eniga om att en internationell heltäckande kontroll av hela kärnbränslecykeln är nödvändig vid export av kärnenergi bl. a. till länder som står utanför icke-spridningsavtalet, t. ex. Brasilien. Jag har erinrat om och skall nu inte upprepa vad vi från svenskt håll gör för att försöka få kontrollen ännu effektivare.

Riksdagspartierna har varit eniga – naturligtvis med nyanser i bedömningarna av hur handlingsprogrammet kommer att hålla i framtiden – och jag hoppas att man efter denna debatt kan säga att enigheten i stort sett består.

Vad herr Antonsson diskuterar, i varje fall i sitt anförande i dag, är ju möjligheterna att, inför de risker som vi upplever starkare och starkare, åtminstone tillfälligt följa något slags förbudslinje, bl. a. beträffande export av kärnkraftsanläggningar till länder som inte har kärnkraftsanläggningar och framför allt till länder som inte har anslutit sig till icke-spridningsavtalet. Jag utgår ifrån att herr Antonsson delvis av mitt svar men kanske ännu mer av fru Inga Thorssons anförande och skildring av det verkliga läget i de internationella organisationerna har förstått att det inte går att komma fram den vägen. Den är i dag stängd. Sverige skulle, om vi gjorde oss till talesman för denna linje, bli mycket isolerat. Och en sak är alldeles klar: vi skulle få hela den icke industrialiserade världen som en front emot oss. Eftersom vi själva har kärnenergianläggningar, men bestämt har förklarat att vi inte ämnar tillverka kärnvapen och har skrivit under icke-spridningsavtalet, skulle man betrakta oss som kärnenergiimperialister som inte vill tillåta övriga världen att få del av denna teknik och det goda man ser i det fredliga utnyttjandet av kärnenergin. Det väsentliga är ju att man vill fredligt använda kärnenergin för att kanske ersätta oljan, som man inte är säker på kommer att stå till förfogande när som helst i framtiden.

Jag kan förstå herr Antonssons tankar inför riskerna med kärnkraften, men i stället för att föra in dessa risker i diskussionen – som ju ändå inte kan leda till någonting – tror jag det är bättre att koncentrera sig på att försöka få till stånd samarbete i organiserade former, som kan utvidga det internationellt kontrollerade utnyttjandet av kärnkraften. Det är det vi måste satsa på. Kunskapen om kärnenergin och förmågan att framställa kärnvapen sprids mycket snabbt. Anden har lämnat flaskan och vi får den inte tillbaka dit igen. Det är sanningen. Då har vi inte något annat att göra än att fortsätta på den väg som vi tillsammans med de flesta stater i världen har slagit in på och hålla fast vid det internationella samarbetet och verka ihärdigt för att kärnenergin endast används för fredliga ändamål, så att vi inte får nya kärnvapenstater.

Mycket hänger i detta avseende på de stater som tillverkar och säljer kärnenergianläggningar och nukleärt material. Sverige hör visserligen till de stater som säljer sådana anläggningar – men bara i mycket ringa utsträckning och under stark kontroll från regeringen. Sverige kommer därvid långt efter de stora kärnvapenstaterna och några till. I de överläggningar som nu har pågått länge i London och där en överenskommelse

*Om risken för
spridning av
kärnvapen vid
försäljning av
kärnkraftsanlägg-
ningar*

tycks ha nåtts, vilken mycket snart också kan väntas bli underskriven. råder det enligt de uppgifter vi har fått enighet om att kontrollen skall skärpas vid försäljning av kärnkraftsanläggningar till stater som icke har undertecknat icke-spridningsavtalet. Om denna kontroll kommer att vara helt tillfredsställande ur svensk synpunkt vet vi inte. Vi hoppas givetvis det, men vi kan inte vara säkra. Hur det blir tror jag dock att vi snart kommer att få reda på. Den upplysningen – som vi väl snart får – kommer att få stor betydelse som ett led i ansträngningarna att förhindra att den fredliga kärnenergens utnyttjande leder till flera kärnvapenstater.

Herr ANTONSSON (c):

Herr talman! Debatten har utvecklats så, att det inte finns anledning för någon av oss som deltar i diskussionen att gå i polemik mot varandra.

Jag noterar att fru Thorssons inlägg var – det måste jag nog säga – en i långa stycken mycket värdefull redovisning av den komplicerade bild som vi har på det här området och ett ytterligare understrykande av de svårigheter som finns. Den var särskilt värdefull, tror jag, för dem av oss som inte dagligen sysslar med den här problematiken.

Jag kan förstå riktigheten i de fyra punkter som fru Thorsson räknade upp när det gäller att prioritera svårigheterna: att man från de stora nationerna inte kan få respons för ett snabbt slut på upprustningen på detta område, att u-länderna har brist på energi och därför ser på sitt sätt på de länder som har ett kärnenergiprogram och möjligheter att framställa kärnenergi, att den indiska regeringen spelar en speciell roll i detta sammanhang och att det finns en prestigeökning i varje land som har kärnvapen.

Jag måste i vart fall säga till fru Thorsson, att jag förstår svårigheterna, även om jag inte deltar i detta arbete dagligdags, men jag tycker att fru Thorsson kanske ändå gick något för långt när hon – om jag uppfattade hennes yttrande riktigt från min bänk – sade att vad Sverige gör eller inte gör totalt saknar betydelse. Men även om svårigheterna är aldrig så stora har ju vi som representerar vårt lilla land i det internationella arbetet ändå försökt att dra vårt strå till stacken genom att påverka opinioner och vara en förmedlande länk mellan olika länder i skilda sammanhang i det internationella umgänget. Detta bör vi kunna göra i det här sammanhanget också.

Fru Thorsson säger att man bör avvisa förbudsåtgärder. Jag vill poängtera att den fundering jag har haft och har – även efter dagens debatt – om ett eventuellt exportförbud i väntan på en effektivare kontroll och andra lämpliga åtgärder är att det exportförbudet i så fall skulle rikta sig mot stater som inte har undertecknat icke-spridningsavtalet. När u-länderna och energiproblematiken nämns här vill jag säga att det finns ett specifikt exempel, nämligen fallet Iran, som ju är ett oljeland men ändå har köpt reaktorer. Jag tycker att Irans uppträdande på denna marknad är något rätt tveksamt.

Beträffande utrikesministerns anförande vill jag säga att när det gäller

Fredagen den
16 januari 1976

*Om risken för
spridning av
kärnvapen vid
försäljning av
kärnkraftsanlägg-
ningar*

den allmänna nedrustningspolitiken har vi varit eniga. Jag har också gett regeringen och, inte minst, fru Thorsson ett erkännande för det arbete som har utförts på detta område. Det är möjligt att utrikesministern och jag har något olika värderingar i fråga om kontrollmöjligheterna, men den åtskillnaden i bedömning får väl i så fall kvarstå utan att vi därför i de stora perspektiven är oense.

Jag tror att utrikesministern har blivit mera optimistisk när det gäller kontrollmöjligheterna. Jag brukar med intresse läsa de pressmeddelanden som vi ganska tätt får från UD om olika anföranden, naturligtvis i första hand av utrikesministern. Där observerade jag ett uttalande från slutet av förra året i ett tal inför Utrikespolitiska föreningen i Lund. Utrikesministern sade då, efter att ha talat om kontrollerna, följande – jag citerar det utan att ha någon strävan efter polemik:

”Sverige har aktivt arbetat för att få till stånd sådana internationella kontroller. Tyvärr har vi inte alltid fått gehör för våra förslag. Många nationer är skeptiska inför krav av detta slag. Man pekar på att supermakterna inte fullgjort sina åtaganden enligt icke-spridningsfördraget. Samtidigt tycks starka kommersiella intressen försvåra ansträngningarna att gå tillräckligt långt ifråga om kontroller.”

När jag läste detta började jag fundera över problemet. Om vi inte tror att vi får tillräckligt effektiv kontroll, måste vi ju, såvitt jag begriper, i varje fall försöka pröva andra åtgärder. Det är därför jag har varit inne på frågan om ett åtminstone temporärt exportförbud.

Fru THORSSON (s):

Herr talman! Det är med stor tillfredsställelse jag noterar att herr Antonsson helt sluter upp bakom uppfattningen att de svenska ansträngningarna i det fortsatta arbetet på det här området bör byggas under av en så bred opinion och få ett så kraftigt stöd av de politiska partierna här i landet som det är möjligt. Jag är därför mycket glad över att herr Antonsson vill avlysa all polemik från det fortsatta resonemanget.

Jag vill bara göra några kommentarer i kanten till vad herr Antonsson sade nu senast.

Herr Antonsson underströk att hans förslag om ett förbud mot all försäljning av material eller utrustning på kärnkraftsområdet skulle gälla stater som nu står utanför icke-spridningsavtalet. Jag förmodar att tanken bakom detta är att man därigenom skulle försöka få dem att ansluta sig till icke-spridningsfördraget och därmed automatiskt underkasta sig den heltäckande kontroll av hela sitt civila energiprogram som avtalet föreskriver. Tyvärr ställer jag mig mycket skeptisk till att en sådan åtgärd skulle bidra till anslutning till icke-spridningsavtalet. Snarare skulle den, just som utrikesministern framhöll i sitt svar, uppfattas som en obehörig påverkan och kunna medföra att man i stället för samman i ett block av självförsörjande stater en rad av länder – somliga med ganska hög kärnenergiteknisk kapacitet – som dess värre fortfarande står utanför avtalet.

*Om risken för
spridning av
kärnvapen vid
försäljning av
kärnkraftsanlägg-
ningar*

Ett av de avgörande skälen – jag vill inte säga att det är det enda avgörande – till att vi ännu har ett antal länder utanför icke-spridningsavtalet är just att så länge supermakterna icke har accepterat ett stopp för kärnvapenupprustning och en begynnande, effektiv kärnvapenedrustning uppfattar en rad stater icke-spridningsavtalet som ett klart diskriminerande avtal, som de vägrar att ansluta sig till. Därvidlag är Indien det mest påtagliga, konkreta exemplet. Från indiskt håll förde man nämligen med kraft fram de synpunkterna redan i slutfasen av arbetet på avtalets färdigställande 1968.

Vad beträffar Iran, herr Antonsson, är det riktigt att Iran, som är ett av världens stora oljeländer, självt importerar kärnenergianläggningar. Nu är emellertid Iran part i avtalet och därmed underkastat kontroll över hela sitt civila kärnenergi-program. Det skäl som i varje fall Iran med starkt emfas för fram för sin import är att man anser att oljan inte bara är en utgångspunkt för energiframställning utan i högsta grad en betydelsefull råvara för inte minst u-ländernas begynnande industrialisering och därför måste användas med sparsamhet och skonsamhet på den internationella energi- och oljemarknaden. Detta är alltså det skäl som man uppger ligga bakom sin satsning på civil kärnenergi för sitt eget energibehov.

Slutligen, fru talman, bara ett tillrättläggande. När jag talade om att det totalt saknar betydelse vad Sverige gör eller inte gör i detta sammanhang, så var det i samband med vårt eget svenska kärnenergi-program. Vad vi gör eller inte gör i det avseendet saknar totalt betydelse för utvecklingen i världen på detta område. Men jag kan försäkra herr Antonsson att vad Sverige gör eller inte gör internationellt för nedrustningspolitiken på området mycket väl kan ha betydelse, kanske ibland relativt stor betydelse. Därför är det min fasta föresats att som regeringens förhandlare på detta område med all kraft fortsätta ansträngningarna för att nå framsteg.

Jag är en politiker med fighterhumör, och jag tänker fortsätta att arbeta och slåss för framsteg på det här området. Men, herr Antonsson, jag har inte lust att påta mig rollen av Don Quijote som kämpar i en illusionernas värld, utan jag föredrar den handfasta politiska realiteten. Och jag tror inte heller att herr Antonsson skulle trivas särskilt väl i rollen som Sancho Panza.

Under detta anförande övertog fru tredje vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Herr utrikesministern ANDERSSON:

Fru talman! Endast några ord! Jag tror inte att herr Antonsson och jag är så oeniga i fråga om möjligheterna att få till stånd en effektiv kontroll. De svårigheter som finns i det avseendet är jag medveten om, och en del av vårt arbete består ju i att försöka täcka de hål som finns. Det har jag påpekat många gånger, bl. a. i en debatt här i kammaren

Fredagen den
16 januari 1976

*Om risken för
spridning av
kärnvapen vid
försäljning av
kärnkraftsanlägg-
ningar*

hösten 1974. Också i svaret i dag påpekar jag vad det är som återstår. Fru Inga Thorsson håller på att lägga fram svenska förslag i alla möjliga sammanhang. Det gäller att få exportörerna att känna sitt ansvar. Jag har i det sammanhanget hänvisat till Londonöverläggningarna där Sovjetunionen, Amerikas Förenta stater, Canada, Frankrike och England är med och där en överenskommelse tycks föreligga. Vi hoppas att de, när det gäller försäljning av kärnenergianläggningar till stater som inte har undertecknat icke-spridningsavtalet, skall föra in samma kontroll som i fråga om länder som har undertecknat det, dvs. att man på det området skall få en heltäckande kontroll.

I svaret påpekar jag också vad jag sade i ett anförande i Lund: "Risken att kommersiella intressen undergräver ansträngningarna att förhindra kärnvapensspridningen har visat sig vara betydande. Särskilt gäller detta fall då handeln omfattar känsliga delar av kärnbränslecykeln." Här måste staternas regeringar och ansvariga politiker ta ledningen över kommersiella intressen. Det gör vi i Sverige, och det måste alla stater göra. Vi måste också ha ökad internationell kontroll i det avseendet. Men brister finns, och som jag har sagt i svaret är icke den internationella kontrollen ännu hundraprocentigt utbyggd. Man har emellertid ingen annan väg att gå än att träffa politiska överenskommelser och att bygga ut den internationella kontrollen, dvs. att bygga ut och förstärka IAEA och därmed effektivisera kontrollen.

Vi är nog inte så oeniga om detta – kanske mera om framgångslinjerna när det gäller förbudsvägen som herr Antonsson är inne på. Den är tyvärr inte framkomlig. Annars hade det varit enklast att bara sätta stopp, men det går inte. Varken stormakter eller småstater accepterar det.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 5 Föredrogs och hänvisades

Motioner

1975/76:288–290 till konstitutionsutskottet

1975/76:291–297 till skatteutskottet

1975/76:298 och 299 till justitieutskottet

1975/76:300 och 301 till lagutskottet

1975/76:302 till utrikesutskottet

1975/76:303 och 304 till försvarsutskottet

1975/76:305–309 till socialförsäkringsutskottet

1975/76:310–315 till socialutskottet

1975/76:316–319 till kulturutskottet

1975/76:320–323 till utbildningsutskottet

1975/76:324–327 till trafikutskottet

1975/76:328 till jordbruksutskottet

1975/76:329–334 till näringsutskottet

1975/76:335 och 336 till inrikesutskottet

1975/76:337 till näringsutskottet
1975/76:338 till socialförsäkringsutskottet

§ 6 Föredrogs och bifölls interpellationsframställningarna 1975/76: 87-89.

§ 7 Fru tredje vice talmannen meddelade att propositionerna nr 100 och 101 skulle sättas sist på föredragningslistan för kammarens nästa sammanträde.

§ 8 Anmälades och bordlades

Motioner

1975/76:339 av herrar *Adolfsson* och *Hovhammar* om förbud mot retroaktiv beskattning

1975/76:340 av herrar *Börjesson* i Falköping och *Kindbom* om suppleants närvarorätt i statliga styrelser, m. m.

1975/76:341 av herr *Hermansson m. fl.* om avskaffande av spärregler vid val till riksdagen och landsting, m. m.

1975/76:342 av herr *Werner* i Malmö om produktionsbidrag till i Sverige utgivna dagstidningar på främmande språk

1975/76:343 av herr *Börjesson* i Falköping om sänkt fordonsskatt på taxibilar och vissa bussar

1975/76:344 av herr *Börjesson* i Falköping om vidgad rätt för rörelsehindrad till befrielse från fordonsskatt

1975/76:345 av herr *Börjesson* i Falköping om slopande av beskattningen av fritt bränsle från egen fastighet

1975/76:346 av fru *Troedsson m. fl.* om beräkningen av extra avdrag för gift folkpensionär

1975/76:347 av fru *Fredrikson m. fl.* om fasta rutiner för underrättelse till anhöriga om olycksfall

1975/76:348 av herr *Israelsson m. fl.* om slopande av isoleringsstraffet

1975/76:349 av fru *Lindquist* om ändrade bestämmelser om preskription av brott

1975/76:350 av herr *Hermansson m. fl.* om u-landspolitiken

1975/76:351 av herr *Werner* i Malmö om regeringsinitiativ i FN för dödsstraffets avskaffande

1975/76:352 av herr *Werner* i Malmö om ändrade regler för statsbidrag till enskilda organisationers biståndsverksamhet i u-länder

1975/76:353 av herr *Börjesson* i Falköping om kostnadsfritt tillhållande av läkemedel för psoriasis

1975/76:354 av herrar *Börjesson* i Falköping och *Hörberg* om obligatorisk begravningsförsäkring

1975/76:355 av herr *Börjesson* i Falköping *m. fl.* om slopande av inkomstprövningen för viss änkepension

1975/76:356 av herr *Werner* i Malmö om obligatorisk begravningsförsäkring

Nr 51

Fredagen den
16 januari 1976

Om risken för spridning av kärnvapen vid försäljning av kärnkraftsanläggningar

Fredagen den
16 januari 1976

*Om risken för
spridning av
kärnvapen vid
försäljning av
kärnkraftsanlägg-
ningar*

- 1975/76:357 av herr *Hermansson m. fl.* om ökad utbildning och forskning inom arbetsmiljöområdet, m. m.
- 1975/76:358 av fru *Lindquist* om ändrade jävsbestämmelser för ledamot i utskrivningsnämnd
- 1975/76:359 av herr *Nilsson* i Agnäs med anledning av propositionen 1975/76:92 om utbyggnad av barnomsorgen
- 1975/76:360 av fru *Troedsson m. fl.* om statlig legitimering av psykologer
- 1975/76:361 av herrar *Werner* i Malmö och *Fridolfsson* om samverkan mellan kristna samfund och kommunal förskola
- 1975/76:362 av herrar *Nilsson* i Agnäs och *Fridolfsson* om inrättande vid Västerbottensteatern av ytterligare tjänster för musiker
- 1975/76:363 av herr *Norrby m. fl.* om anslaget Stöd till idrotten: Anläggningsstöd m. m.
- 1975/76:364 av herr *Turesson* om översyn av almanackans namnlängd
- 1975/76:365 av herr *Henmark m. fl.* om lokalisering av gymnasieskola till Simrishamn
- 1975/76:366 av herr *Nygren m. fl.* om ökade forskningsresurser till universitetet i Umeå
- 1975/76:367 av herrar *Stjernström* och *Rämgård* om ändrad konstruktion av statsbidraget till företagsskolorna, m. m.
- 1975/76:368 av fru *Hambraeus* och fru *Fredrikson* om årskort för resor på tåg
- 1975/76:369 av herr *Henmark* om ändring av bestämmelserna om trafiksignaler för gående
- 1975/76:370 av herr *Ahlmark m. fl.* om miljödemokrati
- 1975/76:371 av herr *Henmark* om översyn av djurskyddslagen
- 1975/76:372 av herr *Israelsson m. fl.* om höjda anslag till miljövard
- 1975/76:373 av herr *Lövenborg m. fl.* om höjt anslag till Åtgärder för intensifierad skogsvård i norra Sverige, m. m.
- 1975/76:374 av herr *Persson* i Heden *m. fl.* om statliga företags beställningar
- 1975/76:375 av herr *Westberg* i Ljusdal om de mindre företagens utvecklings- och finansieringsproblem
- 1975/76:376 av herr *Wikner m. fl.* om driftkostnaderna för statligt ägda arrendefastigheter i Norrland
- 1975/76:377 av herr *Henmark* om uppräknig av vissa livräntor
- 1975/76:378 av herr *Nilsson* i Agnäs *m. fl.* om kunskaper i invandrarpråk som merit vid viss anställning
- 1975/76:379 av herr *Nygren m. fl.* med anledning av propositionen 1975/76:87 om utbyggnad av Stiftelsen Industricentras anläggningar i Strömsund och Lycksele
- 1975/76:380 av herr *Winberg* om regionalpolitiken i Västernorrlands län
- 1975/76:381 av herr *Nilsson* i Agnäs om förbud mot anläggande av flygplats och väg på odlad mark
- 1975/76:382 av herr *Ulander m. fl.* om åtgärder mot s. k. byggfusk
- 1975/76:383 av herr *Ahlmark m. fl.* om översyn av omsorgslagen, m. m.

- 1975/76:384 av herr *Ahlmark m. fl.* om vidgad rätt till sjukpenning åt handikappad, m. m.
- 1975/76:385 av herr *Ahlmark m. fl.* om ökat stöd åt handikappade elever i grundskolan och gymnasieskolan
- 1975/76:386 av herr *Ahlmark m. fl.* om handikappanpassad kollektivtrafik
- 1975/76:387 av herr *Ahlmark m. fl.* om höjt bidrag till anordnande av halvskyddat arbete
- 1975/76:388 av herr *Ahlmark m. fl.* om höjda bostadsförbättringslån åt handikappade, m. m.

§ 9 Anmälan av interpellation

Anmälades och bordlades följande interpellation som ingivits till kammarkansliet

den 16 januari

1975/76:90 av herr *Sjönell (c)* till herr handelsministern om åtgärder för att stärka den svenska återvinningsindustrins kapacitet, m. m.:

Mot bakgrunden av de senare årens intensiva debatt om energiförsörjningen och vårt lands möjligheter att tillfredsställa klara denna försörjning i fortsättningen har av naturliga skäl kraven på hushållningen med energi kommit i förgrunden. Som en följd härav har lika stort intresse börjat ägnas åt hushållningen med råvaror och andra objekt vilkas produktion kräver hög energianvändning.

Detta har kommit till särskilt markant uttryck genom riksdagens beslut i maj 1975 med anledning av regeringens proposition nr 30 detta år angående energihushållning m. m. där olika aktioner inom forskning, industri osv. i syfte att spara energi ges en av huvudrollerna på energipolitikens område. En av hörnpelarna i energihushållningen kommer att bli återvinning och återanvändning av allt slags material – i första hand råvaror – och till följd härav kommer självfallet en speciell industribransch, nämligen återvinningsindustrin, att få en ständigt ökande betydelse. Denna syn avspeglas också i det nyssnämnda riksdagsbeslutet genom vilket olika stimulansåtgärder och forskningsinsatser i syfte att stärka och utveckla denna bransch prioriteras.

En väsentlig del av dagens återvinningsindustri ägnas åt handeln med järnskrot, och en betydande del av denna handel är sedan många år monopoliserad genom AB Järnbruksförnödenheter som roll i sammanhanget. Detta företag är uppköpare av allt järnskrot i landet och monopolställningen är absolut eftersom det alltsedan år 1929 rått exportförbud på järnskrot. Detta betyder att framför allt de mindre och medelstora återvinningsföretagen i landet i utomordentligt hög grad är beroende av dels den mängd järnskrot som importerats till landet, dels den prispolitik som förs av AB Järnbruksförnödenheter.

Under 1975 ägde en mycket stor import av järnskrot rum. Siffror finns

Fredagen den
16 januari 1976

*Meddelande
om frågor*

tillgängliga t. o. m. det tredje kvartalet och dessa visar på en sammanlagd kvantitet av 303 395 ton under denna tid, varav 19 921 ton gjutjärn, 27 704 ton rostfritt och 255 770 ton som i statistiken rubriceras "andra slag".

På grund av den stora tillgången på järnskrot uppstod under senare delen av 1975 betydande svårigheter för framför allt de mindre och medelstora företagen inom återvinningsindustrin som accentuerades av att bruken under hösten införde restriktioner i fråga om mottaget järnskrot. I synnerhet har affärsförutsättningarna för lägre kvaliteter järnskrot försämrats.

Då det är uppenbart att alla krafter måste insättas i syfte att befästa och utveckla de svenska återvinningsföretagens slagkraft och prestationsförmåga vill jag mot bakgrund av det anförda ställa följande frågor till handelsministern:

1. Vilka åtgärder är statsrådet beredd att vidta för att på såväl kort som lång sikt förbättra och stärka den svenska återvinningsindustrins kapacitet och slagkraft?

2. Vill statsrådet mer konkret vidta åtgärder i syfte att förbättra de svenska järnbrukens möjligheter att regelbundet motta svenskt skrot så att exempelvis mottagningsstopp av större eller mindre omfattning icke kommer att inträffa?

§ 10 Meddelande om frågor

Meddelades att följande frågor framställdes

den 16 januari

1975/76:182 av herr *Westberg* i Ljusdal (fp) till herr kommunikationsministern om utredningen för utjämning av telefontaxorna:

1969 års telefontaxeutredning lade under hösten 1971 fram omfattande förslag rörande regional utjämning av telefonkostnaderna medelst utökade huvudortstaxor och slopande av den högsta avståndsklassen, vilket även ledde till vissa regeringsbeslut i frågan. Men detta var endast ett steg på vägen mot en utjämning av telefonkostnaderna. Ett fortsatt arbete pågår inom telefontaxeutredningen i syfte att nå fram till en långtgående utjämning av telefontaxorna.

Med hänvisning härtill vill jag ställa följande frågor till herr kommunikationsministern:

1. När kan resultatet av telefontaxeutredningens fortsatta arbete väntas föreligga?

2. Vad är målsättningen för utredningsarbetet?

1975/76:183 av herr *Gustafsson* i Stenkyrka (c) till herr kommunikations-

ministern om förhandlingarna rörande taxor för godstrafiken på Gotland:

I propositionen 1974:140 angående transportstöd till Gotlandstrafiken framhåller kommunikationsministern att han avser "att föreslå Kungl. Maj:t att ge statens pris- och kartellnämnd i uppdrag att uppta överläggningar med berörda företag i syfte att få den på fastlandet tillämpade taxesättningen i fjärrtrafiken att gälla även i trafiken på Gotland så att näringslivet där får en med förhållandena på fastlandet i huvudsak likvärdig behandling i avgiftshänseende. Därmed skulle också de i det följande behandlade önskemålen om en prissättning enligt vägprincipen ha tillgodosetts på ett tillfredsställande sätt i fråga om godstrafiken."

Trafikskottet förutsatte i sitt betänkande 1974:27 med anledning av propositionen att de aviserade förhandlingarna snarast skulle komma till stånd, så att det eftersträfvade taxesystemet i dess helhet, med bl. a. bibehållande av sedvanliga avtalsrabatter, om möjligt kunde tillämpas fr. o. m. den 1 februari 1975.

I svar på fråga i riksdagen den 23 oktober 1975 antog kommunikationsministern att förhandlingarnas resultat skulle redovisas i november samma år.

Är kommunikationsministern beredd att redovisa vilka resultat som uppnåtts vid förhandlingarna, eller – om förhandlingarna inte har lett till avsett resultat – vilka åtgärder kommunikationsministern i så fall ämnar vidta?

1975/76:184 av herr *Werner* i Tyresö (vpk) till herr justitieministern om skyldighet för politiskt parti att redovisa penningbidrag:

I november 1975 besvarade statsrådet Geijer en fråga om han var beredd att framlägga förslag till lagstiftning om redovisningsskyldighet för penningbidrag till politiskt parti. Statsrådet ställde sig avvisande härtill men preciserade under debatten sin ståndpunkt med: "Det är bara det att jag i dag inte är beredd att gå mycket längre med hänsyn till att konstitutionsutskottet 1973 uttalat att det är en komplicerad fråga, som kräver en hel del överväganden om vilka vägar man skall kunna gå fram på." Inträffad händelse aktualiserar frågan huruvida statsrådet nu har en annan bedömning.

Mot bakgrunden av det anförda vill jag rikta frågan till herr justitieministern:

Anser statsrådet att skäl nu talar för att lagstadgad skyldighet införes för politiskt parti att redovisa penningbidrag?

§ 11 Kammaren åtskildes kl. 15.47.

In fidem

SUNE K. JOHANSSON

/Solveig Gemert

Nr 51

Fredagen den
16 januari 1976

*Meddelande
om frågor*